

ORATIO REFLEXA EN CATALÀ

Quan, fa deu anys, ressenyava una nova traducció alemanya del *Llibre de les Bèsties* de Ramon Llull,¹ vaig fer una petita troballa: Ramon Llull coneixia ja aquella forma estilística que els filòlegs moderns anomenen *discurs indirecte lliure*.² No es tracta ací de descriure i caracteritzar aquest fenomen gramatical i estilístic. Ho faré en un llibre que espero de publicar al més tard el 1966, on diré també per què la designació més adequada em sembla ésser *oratio reflexa*. Ací no vull fer sinó parlar de la meva troballa de fa deu anys. Crec que val la pena, perquè, si no m'equivoco, el fenomen de l'*oratio reflexa* no ha estat estudiat mai ni en català en general, ni en les obres de Ramon Llull en particular. Seria d'un interès capital d'observar en l'opus lullà la repartició de les tres formes principals que serveixen per a reproduir paraules i pensaments: *oratio recta*, *oratio obliqua* i *oratio reflexa*.

Un primer exemple pot donar una idea de l'ús que fa Ramon Llull de l'*oratio reflexa*:³

«De la altra part allegà lo Bou, ab sos companyons, contre ses paraules de Na Renart, e dix que per ço deya ell que el Cavall fos rey: car lo Cavall menuya erba. Per què ell e sos companyons havien vera entenció a la elecció del rey; car si falça entenció hi havien, no dirien que el Cavall, qui menugue la erba que ells menuguen, fos rey. Ni ells no devien creure Na Renart de la elecció del rey...» (pàg. 89).

L'*oratio reflexa* (*Per què ell e sos companyons havien vera entenció...*) va precedida ací d'una frase en *oratio obliqua* (...*dix que per ço deya ell...*). Aquest és un cas molt freqüent. No menys típica és la forma de la frase que segueix: Després de «Ni ells no devien creure Na Renart de la elecció del rey», el text continua:

1. *Ein katalanisches Tierëpos*, «Neue Zürcher Zeitung», 25. Januar 1954, Morgenausgabe 187 und 189.

2. En francès es diu generalment «style (discours) indirect libre». En alemany la designació més usada és «erlebte Rede».

3. Cito segons l'edició d'ENC (volum XXXVIII): *Libre de Meravelles*, II, a cura de Mn. SALVADOR GALMÉS (Barcelona 1932).

«car Na Renart més vol que el Leó sia rey, per ço car viu de les romanalles qui romanen del Leó, con ha menjat en la cassa que ha presa, que no fa per la noblesa del Leó».

Com veiem, l'*oratio reflexa* dóna lloc a l'*oratio recta*, en present.⁴

Un segon exemple mostra el mateix ordre de les tres formes: *oratio obliqua - oratio reflexa - oratio recta*:

«L'Aurifan dix que bo era que lo Gall fos del concell del rey, per ço que li donàs eximpli com degués regir e sotsmetre a si la regina, e per ço que'l despertàs en l'alba, e pregàs Déu; e Na Ranart era bona a ésser conceller del rey, per ço car és sàbia bèstia e sab moltes coses» (pàgs. 95-96).

Cito encara dos passatges que des del punt de vista sintàctic són particularment interessants:

«Con hagueren tengut parlament, lo Leó e sos companyons hagueren fam, e demanà al Lop e a Na Ranart què porien menjar; e ells responderen e digueren tart era com poguessen percassar vianda; mas prés de aquell loch havia .i. vadell, fill del Bou, e .i. pollí, fill del Cavall, de què porien menjar abundosament» (pàg. 91).

En aquest exemple el que precedeix l'*oratio reflexa* (mas prés de aquell loch havia...) no és una *oratio obliqua* normal. Manca la conjunció que (digueren tart era...). Aquesta construcció, que existeix en totes les llengües romàniques, almenys en èpoques reculades,⁵ representa una possibilitat intermèdia entre l'*oratio obliqua* i l'*oratio reflexa*, i em sembla que qui vulgui explicar l'origen de l'*oratio reflexa* haurà de tenir molt en compte aquesta forma intermèdia. Però per a tot això remeto al meu llibre abans citat.

Un darrer exemple:

«.i. jorn se sdevench que el Cavall e el Bou s'encontraren, e cascun demanà al altre de son stament. Lo Cavall dix que molt era treballat en servir son senyor, car tot jorn lo cavalcave, e'l feya córrer amunt e avall, e de jorn e de nits stave pres. Molt desijà lo Cavall que fos exit de la servitut de son senyor, e tornare volenters ésser sotsmès al Leó; mas per ço car lo Leó manugue carn, e car hac alguna veu a ésser

4. Ja abans tenim tres formes en present: *menuya*, *menugue*, *menuguen*. El segon i el tercer d'aquests presents no poden pertànyer a cap *oratio recta* (cf. la tercera persona de *ells menuguen*) i es justifiquen pel caràcter general i omnitemporal de l'afirmació. La primera forma es pot explicar de la mateixa manera, però tampoc no és impossible d'interpretar la frase «car lo Cavall menuya erba» com a *oratio recta*.

5. Cf. p. ex. F. DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*⁵ (Bonn 1882), 1012-1013; W. MEYER-LÜBKE, *Romanische Syntax* (Leipzig 1899), 577-578.

elet a rey, dubtà que tornàs en la terra en la qual lo Lehó regnave, e amà més ésser en treball sots senyoria de hom, qui no menugue carn de cavall, que en paria del Lehó, qui menja carn de cavall» (pàg. 92).

El que sorprèn ací és l'ús del perfet en les formes verbals *desijà, dubtà, amà*. Si per a comprendre el fenomen de l'*oratio reflexa* hom parteix, amb la majoria dels investigadors que han estudiat el problema, del francès modern, l'ús del perfet sembla incompatible amb l'*oratio reflexa*. Però el que és veritat per al francès modern, ja no ho és per al francès antic, i no ho és tampoc per a les tres llengües ibero-romàniques. Per a l'espanyol és un fet conegut des de la publicació de la tesi de F. Todemann;⁶ per al portuguès tampoc no manquen exemples,⁷ i per al català tenim en el nostre text un exemple ben clar. Que *desijà, dubtà, amà* pertanyin a l'*oratio reflexa* és provat tot seguit pel que segueix:

«Cant lo Cavall hac recomptat son stament al Bou, lo Bou dix al Cavall...».

I res més. Tant de bo que aquestes observacions poguessin inspirar i incitar els filòlegs catalans a emprendre l'estudi de l'*oratio reflexa* en llur llengua, que ja al segle XIII coneixia aquesta forma de reproduir paraules i pensaments amb una elegància quasi moderna.

GEROLD HILTY

Universitat de Zürich.

6. *Die erlebte Rede im Spanischen*, RF, 44 (1930), 103-184, principalment 110-112.

7. En cito un, tret de *Os Maias* de Eça de Queiroz, Volume I (sétima edição, Porto 1924), 140-41:

«E immediatamente voltou á sua ideia: apenas Craft chegasse do Porto relacionavam-se, organisava-se um Cenaculo, um Decameron d'arte e *dilettantismo*, rapazes e mulheres — tres ou quatro mulheres para cortarem, com a graça dos decotes, a severidade das philosophias...

Carlos ria-se d'esta ideia do Eça. Tres mulheres de gosto e de luxo, em Lisboa para adornar um cenaculo! Lamentavel illusão de um homem de Celorico! O marquez de Souza tinha tentado, e para uma vez só, uma cousa bem mais simples — um jantar no campo com actrizes. Pois fôra o escandalo mais engraçado e mais caracteristico: uma não tinha creada e queria levar comsigo para a festa uma tia e cinco filhos; outra temia que, acceitando, o brasileiro lhe tirasse a mesada; uma consentiu, mas o amante, quando soube, deu-lhe uma cóça. Esta não tinha vestido para ir; aquella pretendia que lhe garantissem uma libra; houve uma que se escandalizou com o convite como com um insulto. Depois, os chulos, os queridos, os pôlhos, complicaram medonhamente a questão; uns exigiam ser convidados, outros tentavam desmanchar a festa; houve partidos, fizeram-se intrigas, — emfim esta cousa banal, um jantar com actrizes, resultou em o Tarquinio do Gymnasio levar uma facada...

— E aqui tens tu Lisboa.

— Emfim — exclamou o Eça — se não apparecerem mulheres, importam-se, que é em Portugal para tudo o recurso natural.»